

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З РОЗВИТКУ В ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

THE RESULTS OF PEDAGOGICAL EXPERIMENT ON THE DEVELOPMENT OF LEGAL COMPETENCE TO BORDER GUARD OFFICERS

У статті висвітлено результати педагогічного експерименту щодо розвитку в офіцерів-прикордонників правової компетентності. Розкрито сутність правової компетентності офіцера-прикордонника як інтегративної професійно важливої властивості, що охоплює особистісні характеристики, необхідні для якісного виконання завдань професійної діяльності відповідно до правових норм, знання про правові принципи, правові норми й законодавчі акти, що стосуються охорони державного кордону, адміністративно-правові аспекти професійної діяльності, а також професійно-правові вміння та навички, необхідні для виконання завдань з охорони кордону відповідно до законодавчих актів і вимог відомчих нормативно-правових документів. Охарактеризовано діагностичний апарат для визначення стану розвиненості зазначеної професійно важливої властивості. Детально розкрито перебіг експериментальної роботи з перевірки педагогічних умов розвитку правової компетентності, зокрема щодо ознайомлення офіцерів з актуальними проблемами правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону шляхом проведення спеціального курсу «Актуальні проблеми правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону та новітні загрози і виклики прикордонній безпеці». Розкрито також специфіку моделювання й вирішення практичних ситуацій професійної діяльності на засадах проблемності для засвоєння офіцерами вмінь приймати юридично обґрунтовані управлінські рішення з метою організації охорони державного кордону, а також роботи з онлайн-сервісами, цифровими базами даних та онлайн-інструментами для опанування навичок здобуття актуальної юридично-правової інформації. Для розвитку здібностей до самоосвіти, підвищення рівня професійно-правових знань під час експериментальної роботи основну увагу спрямовано також на оволодіння офіцерами способами здобуття знань і навичками швидкого орієнтування в джерелах і базах даних. Систематична самостійна пізнавальна діяльність сприяла розширенню знань офіцерів про правові аспекти охорони кордону, розвитку їхнього пізнавального інтересу до правової проблематики професійної характеру.

На основі проведеного дослідження запропоновано методичні рекомендації щодо розвитку правової компетентності офіцерів-прикордонників під час їх навчання в магістратурі.

Ключові слова: правова компетентність, офіцер-прикордонник, педагогічні умови, охорона кордону, експеримент, магістратура, професійна підготовка.

The article covers the results of pedagogical experiment on the development of legal competence to border guard officers. The essence of the legal competence of a border guard officer as an integrative professionally important property, covering the personal characteristics necessary for the qualitative performance of tasks of professional activity in accordance with legal provisions, knowledge of legal principles, legal provisions and legislative acts related to state border protection, administrative and legal aspects of professional activity, as well as professional and legal skills necessary for the performance of tasks of border protection in accordance with legislative acts of the requirements of departmental regulatory documents is revealed. A diagnostic device for determining the state of development of the professionally important property specified is characterized. The progress of experimental work on verification of pedagogical conditions for the development of legal competence, in particular, to familiarize officers with current problems of legal support for the activities of state border protection agencies through a special course "Actual problems of legal support for the activities of state border protection agencies and the latest threats and challenges to border security" is described in detail. The specifics of modelling and solving practical situations of professional activity on the basis of problems are also revealed for the officers to master the skills of making legally sound managerial decisions for the organization of state border protection, as well as to work with online services, digital databases and online tools to master the skills of obtaining relevant legal information. In order to develop self-education abilities and to improve the level of professional legal knowledge, during the experimental work the main focus was on mastering the methods of obtaining knowledge and skills of quick orientation in sources and databases. Systematic independent cognitive activities contributed to the increase of officers' knowledge of legal aspects of border protection, development of their cognitive interest in legal issues of professional nature. On the basis of the conducted research methodical recommendations on development of legal competence of border guard officers during their training in magistracy are offered.

Key words: legal competence, border guard officer, pedagogical conditions, border protection, experiment, master's degree, professional training.

УДК 355.23:340:378.22 (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.19>

Райко С.В.,
ад'юнкту ад'юнктури
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У сучасних умовах удосконалення рівня правової компетентності офіцерів-прикордонників, що передбачає систематичне підвищення правової інформованості, збагачення правокультурними цінностями, розвиток необхідних навичок, уміння діяти відповідно до правових норм, є необхідною

умовою точної та адекватної оцінки правових явищ у сфері охорони державного кордону, запобігання правопорушенням і припинення правопорушень під час виконання завдань оперативно-службової діяльності без заподіяння шкоди іншим особам, державним чи громадським інтересам. Саме тому дослідження проблеми розвитку правової

компетентності офіцерів-прикордонників, визначення основних напрямів роботи є актуальним завданням педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні в педагогіці поняття правової компетентності є предметом уваги багатьох дослідників. Проблематику формування різних аспектів правової компетентності в працівників органів внутрішніх справ досліджують В. Олійник [1], В. Паламарчук, М. Роговенко [2], М. Романенко, Н. Теслик, В. Ситянін [3]. Безпосередньо проблеми організації правової підготовки та формування правової компетентності представників прикордонного відомства є предметом уваги О. Діденка й І. Порхуна [4], С. Кашперук [5], Ю. Кузя [6], Н. Логінової [7], В. Мірошніченко [8] та ін. Дослідники ототожнюють правову компетентність майбутнього фахівця з високим ступенем оволодіння системою правових знань у професійній діяльності, сформованими правовими вміннями та практичними навичками їх застосування, необхідними для правового вирішення проблем професійної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними сьогодні залишаються питання розвитку правової компетентності офіцерів-прикордонників під час їх навчання в магістратурі, урахування в системі професійної підготовки нових викликів прикордонній безпеці та правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону в сучасних умовах.

Метою статті є висвітлення результатів педагогічного експерименту з розвитку в офіцерів-прикордонників правової компетентності під час їх навчання в магістратурі.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи теоретико-емпіричного дослідження, насамперед аналіз наукової літератури з проблеми, систематизацію та узагальнення матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Правова компетентність офіцера-прикордонника є інтегративною професійно важливою властивістю, яка охоплює особистісні характеристики, необхідні для якісного виконання завдань професійної діяльності відповідно до правових норм, знання про правові принципи, правові норми й законодавчі акти, що стосуються охорони державного кордону, адміністративно-правові аспекти професійної діяльності, а також професійно-правові вміння й навички, необхідні для виконання завдань з охорони кордону відповідно до законодавчих актів і вимог відомчих нормативно-правових документів. Структурними елементами правової компетентності офіцерів – керівників органів охорони державного кордону – є особистісний, теоретичний і практичний компоненти. Зміст правової компетентності офіцерів-прикордонників обумовлений

цілями, завданнями та правоохоронним характером їхньої професійної діяльності. Високий рівень правової компетентності є важливою передумовою успішності діяльності офіцера-прикордонника з охорони й захисту державного кордону.

З урахуванням структури правової компетентності офіцерів і даних науково-педагогічної літератури можна стверджувати, що для діагностики розвиненості цієї професійно важливої властивості доцільно використовувати критерії, що характеризують її структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний і діяльнісний. Мотиваційному критерію розвиненості правової компетентності відповідають такі показники, як мотивація до вивчення правових питань безпеки державного кордону; правові ціннісні орієнтації офіцера, відповідальність, неприйняття корупції та інших видів протиправної поведінки; професійне мислення, здатність до оцінювання й аналізу професійної ситуації з позиції нормативно-правових актів; готовність постійно працювати над підвищенням рівня своєї правової компетентності; когнітивному – володіння базовими поняттями щодо правових аспектів забезпечення національної безпеки України в прикордонній сфері; розуміння правових засад адміністративної та оперативно-розшукової діяльності ООДК; здатність юридично правильно кваліфікувати факти й обставини кримінально-процесуальної діяльності ООДК; здатність тлумачити основні положення національного та міжнародного права щодо охорони державного кордону; діяльнісному – здатність кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти, норми права в конкретних сферах професійної діяльності; уміння юридично правильно розв'язувати типові управлінські завдання та практичні проблеми безпеки ділянки державного кордону або навчання; здатність приймати обґрунтовані юридичні рішення відповідно до чинного законодавства; уміння працювати з правовою інформацією, самостійно вести науково-дослідницьку діяльність щодо особливостей застосування правових норм. Використання зазначених критеріїв дає змогу виділити три рівні розвиненості правової компетентності (початковий, середній та оптимальний).

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що офіцери-прикордонники, які навчаються в магістратурі, мають недостатній рівень розвиненості зазначеної професійно важливої властивості, а освітній процес навчального закладу має суттєві резерви для розвитку правової компетентності офіцерів-прикордонників.

Формувальний етап педагогічного експерименту тривав з вересня 2018 до травня 2019 року на базі Національної академії Державної прикордонної служби України (м. Хмельницький) з офіцерами, які навчалися на II (магістерському) рівні

підготовки за спеціальностями «Безпека державного кордону», «Військове управління (за видами збройних сил)», «Автомобільний транспорт». Усього у формульованому етапі експерименту було задіяно 86 офіцерів.

Проведення експериментального дослідження дало можливість організувати системну роботу щодо розвитку в офіцерів-прикордонників правової компетентності. Під час формульованого етапу експерименту впроваджено педагогічні умови та структурно-функціональну модель розвитку правової компетентності в офіцерів-прикордонників під час їх навчання в магістратурі. У цей час впроваджено спеціальний тематичний курс «Актуальні проблеми правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону та новітні загрози і виклики прикордонній безпеці», який дав змогу ознайомити офіцерів управління з організаційно-правовими аспектами національної безпеки України, основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України, сутністю та специфікою правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону, особливостями правового регулювання охорони й захисту державного кордону. Наукові знання про сутність і характер правових явищ і механізму правового регулювання в сучасних умовах допомогли суттєво підвищити теоретичний рівень правової компетентності офіцерів-прикордонників. Вивчення спеціального курсу стало основою підготовки офіцерів до управління прикордонними підрозділами з урахуванням новітніх загроз прикордонній безпеці.

Окрім цього, для викладання навчальних дисциплін «Управління повсякденною діяльністю органу охорони державного кордону», «Оперативно-службова діяльність відділу прикордонної служби», «Оперативно-службова діяльність органу охорони державного кордону» розроблено відповідне навчально-матеріальне забезпечення, що містило змодельовані практичні ситуації професійної діяльності. На засадах проблемності викладачі моделювали та використовували практичні ситуації професійної діяльності прикордонника, насамперед моделювання й аналіз конкретних ситуацій. Так, наприклад, офіцери виконували завдання, яке передбачало таке: за даними вихідної обстановки щодо правопорушників визначити свої дії з урахуванням наявних сил і засобів, змодельовати дії правопорушників, а також дії своїх сил і засобів. Офіцери повинні були з урахуванням вимог нормативно-правових документів обґрунтувати свої рішення, визначити, якими можуть ризики можливої ситуації, обмеження часу та ресурси, а також основні засоби організації взаємодії персоналу для успішного виконання поставлених завдань. Така робота допомогла відпрацювати вміння офіцерів приймати юридично

обґрунтовані управлінські рішення щодо організації охорони державного кордону.

Велике значення мало використання онлайн-сервісів, цифрових баз даних та онлайн-інструментів, що дало змогу суттєвим чином підвищити рівень правової інформованості офіцерів – професійного знання законодавства й інших правових актів. Серед інформаційних ресурсів офіцери опрацьовували інформаційні сайти (де подано правову інформацію з певної теми), інформаційні портали (надвеликий ресурс, який надає інформацію з правової теми, містить засоби взаємодії з користувачами та дає змогу спілкуватися в межах чатів, форумів тощо) та Інтернет-сервіси (послуги, створені для виконання певних завдань у межах оголошень, пошукові системи, інформаційний сервіс, форуми) [9, с. 237]. Для відпрацювання навичок роботи з пошуковими системами викладачі пропонували офіцерам підготувати повідомлення за різними темами, наприклад, такими як «Криміналістика у діяльності органів охорони державного кордону», «Зміни до законодавства з прикордонних питань», «Міжнародне право з прикордонних питань» тощо.

Для розвитку здібностей до самоосвіти, підвищення рівня професійно-правових знань під час експериментальної роботи основну увагу було спрямовано також на оволодіння офіцерами способами здобуття знань і навичками швидкого орієнтування в джерелах і базах даних. Систематична самостійна пізнавальна діяльність сприяла розширенню знань офіцерів про правові аспекти охорони кордону, розвитку їхнього пізнавального інтересу до правової проблематики професійної характеру.

Висновки. Результати експериментальної роботи засвідчили, що після завершення формульованого етапу експерименту офіцери ЕГ мають переважно оптимальний (47,73%) і середній (45,45%) рівні правової компетентності. У КГ ці дані становлять, відповідно, 33,33% і 38,10%. У КГ кількість офіцерів, що мають початковий рівень розвиненості правової компетентності, порівняно з ЕГ, набагато більша і становить 28,57% (на 21,75% більше, ніж в ЕГ). Порівняння результатів рівнів правової компетентності в офіцерів експериментальної й контрольної груп за допомогою критерію Пірсона підтвердило статистично значущі відмінності в розподілах: $\chi^2_{емп} = 6,52 \geq 5,99 = \chi^2_{кр}$ на рівні значущості $\alpha = 0,05$. Цим самим доведено ефективність впровадження запропонованої структурно-функціональної моделі та педагогічних умов розвитку правової компетентності офіцерів управління під час їх навчання в магістратурі.

За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації щодо розвитку в офіцерів-прикордонників правової компетентності. Насамперед ідеться про: 1) дотримання

вимог компетентнісного, системного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів, а також принципів науковості, пріоритетності самостійного навчання, зв'язку з практикою, використання службового досвіду офіцерів, принципів відкритості, контекстності, безперервності, фасилітації комунікативного партнерства і співробітництва; 2) організація спеціального курсу «Актуальні проблеми правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону та новітні загрози і виклики прикордонній безпеці» для висвітлення актуальних проблем правового забезпечення діяльності органів охорони державного кордону, новітніх загроз і викликів прикордонній безпеці; 3) поглиблення знань офіцерів про стратегію та законодавство Європейського Союзу щодо діяльності прикордонної й берегової охорони; 4) моделювання практичних ситуацій професійної діяльності на засадах проблемності для відпрацювання вмінь приймати юридично обґрунтовані управлінські рішення щодо організації охорони державного кордону; 5) використання різновидів методів аналізу конкретних ситуацій, зокрема розв'язання конкретних завдань (метод аналізу), розбір інцидентів (метод інцидентів), розбір конфліктів (метод конфліктів) тощо; 5) використання інформаційно-пошукових програми, що дають змогу відпрацьовувати в офіцерів навички пошуку необхідної правової інформації; 6) задіяння потенціалу різних жанрів віртуальної комунікації, зокрема електронної пошти (e-mail), блогу, чату, форуму, соціальних мереж; 7) відпрацювання навичок роботи з пошуковими системами для знаходження правової інформації; 8) використання технології «веб-квест» для мотивування офіцерів до пошуку інформації, актуалізації знань, отриманих з інших інформаційних джерел; 9) створення умов для самостійної роботи офіцерів із нормативними актами та джерелами; 10) формування самоосвітніх умінь і навичок офіцерів під час різних видів самостійної роботи (вибір літератури, складання тез, реферування прочитаного, підготовка доповідей) тощо.

Перспективними для подальших досліджень є питання щодо створення в навчальному закладі освітнього (правового) середовища, яке б сприяло розвитку правових установок і професійно-правових цінностей офіцерів-прикордонників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Олійник В.В. Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі після-

дипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 20 с.

2. Роговенко М.М. Розвиток пізнавальної активності курсантів на заняттях з правових та філософських дисциплін. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право»*. 2014. Вип. 24. С. 254–257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_24_38 (дата звернення: 27.02.2020).

3. Ситянін В.В. Формування правової компетентності науково-педагогічних працівників вищої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ун-т менедж. освіти НАПН України. Київ, 2010. 21 с.

4. Діденко О.В., Порхун І.В. До проблеми формування та діагностики правової компетентності військовослужбовців за контрактом Державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні та психологічні науки»*. 2014. № 3. С. 102–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2014_3_11 (дата звернення: 16.02.2020).

5. Кашперук С.Г. Вплив засобів масової інформації на формування правової свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників та їх використання при викладанні юридичних дисциплін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогіка»*. 2017. Вип. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_6_7 (дата звернення: 26.02.2020).

6. Кузь Ю.М. Аналіз теорії та практики правової підготовки майбутніх офіцерів (на прикладі Національної академії Державної прикордонної служби України). *Педагогічний дискурс*. 2008. Вип. 3. С. 101–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2008_3_23 (дата звернення: 27.02.2020).

7. Логінова Н.М. Формування правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення юридичних дисциплін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогіка»*. 2017. Вип. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_6_10 (дата звернення: 27.02.2020).

8. Мірошніченко В.І. Формування правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників шляхом поглиблення правових знань. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогіка»*. 2015. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_14 (дата звернення: 27.02.2020).

9. Методологія досліджень та використання інтернет-ресурсів (для науковців сектору безпеки та оборони) : підручник / О.В. Акульшин та ін. ; за заг. ред. Л.Ф. Компанцевої ; Нац. акад. Служби безпеки України. Київ : Нац. акад. СБУ, 2015. 344 с.